

Gósen földjén

József magas pozíciója lehetővé tette, hogy személyesen járjon közben a fáraónál családja érdekében. Az uralkodó kegyét mutatta, hogy nemcsak menedéket nyújtott a Kánaán földjéről érkezett jövevényeknek, hanem a Nílus-delta keleti, termékeny felében, Gósen földjén jelölte ki új szállásterületüket, amely állattartásra kiválóan alkalmas volt. József néhány testvére ezen kívül rangot is kapott a fáraó birtokain. Az idős Jákob, aki mindeddig keserves küzdelmek és szomorúságok között élte életét, maga is megjelenhetett a nagy hatalmú uralkodó előtt. Tisztánlátását mutatta, hogy noha csak egyszerű pásztorember volt, megáldotta a fáraót, (aki ezt el is fogadta), mert benne látta az isteni ígéretek beteljesítőjét. (I.Móz. 47:1-10).

„József pénzei”

József személye nem ismert az egyiptomi történelemből.¹ Kariereje meglehetősen meseszerűnek tűnik, ugyanakkor nem lehetetlen a korabeli viszonyok (hükszosz uralkodók) ismeretében. Az viszont tény, hogy minden más történelmi időszakban nehezen képzelhető el ez a villámgyors felemelkedés. 2009-ben járta be a hír a világsajtót, hogy egy egyiptomi kutató az Egyiptomi Múzeum pincéjében az eddig beleltározatlan anyagok között a bibliai József pénzeire bukkant. A „szenzációs” felfedezést eddig azonban nem sikerült igazolni. Az eredeti publikációban közölt fotók egyszerű amuletteket (szkarabeuszokat) ábrázolnak. (Bővebben lásd: <http://bibliairegeszet.blog.hu>)

A szükség hét esztendejét Jákob és fiai így már biztonságban és jólétben vészelték át, míg Kánaában és Egyiptomban az emberek egyre szegényebbek és kiszolgáltatottabbak lettek.² Jákob (Izrael) ezek után még tíz évig élt Egyiptomban. Talán ezek lehettek élete legnyugodtabb évei. Hiába volt viszont Egyiptom minden kényelme, az idős pátriárka nem felejtkezett el sem az isteni kiválasztásról, sem a megígért új hazáról. Halála előtt megeskette fiát, Józsefet, hogy holttestét az „ígéret földjében” temetik majd el. Ezek után összehívta gyermekeit és prófétikus szavakkal adta rájuk áldását, akik ezáltal az ábrahámi ígéret örökösivé váltak. Jákob sokáig elveszettnek hitt, kedvenc fia, József iránti töretlen szeretetét mutatta, hogy a korabeli jogszokást követve örökbe fogadta annak két fiát, Manassét és Efraimot. Fiai révén így József nemzettsége kettős részt kapott az atyai áldásból.

Jákob (Izrael) áldása 12 fiára (I. Móz.49.fej.)

- 1 Ezen a ponton kell megemlítenünk David Rohl vitatott munkásságát, aki egyiptológusként egy ún. „új kronológiát” dolgozott ki. Anélkül, hogy itt elméletét részletesen cáfolnánk, vagy ismertetnénk, leszögezhetjük, hogy maga a szerző is elismeri, hogy a Józseffel kapcsolatos feltevéseinek nincs száz százalékos bizonyossága. Ugyanakkor elméletének alapvetően gyenge láncszeme, hogy az általa felállított egyiptomi kronológia nincs szinkronban sem a párhuzamos kronológiákkal (korabeli közel-keleti uralkodók levelezéseiből tudhatjuk, mely uralkodók voltak hatalmon körülbelül egy időben), sem a régészeti leletekkel (Szíria-Palesztina városainak rétegtana).
- 2 A Biblia I. Móz. 47:13-26 szakasza érdekes magyarázatot ad arra, hogy József intézkedései következtében hogyan alakult ki az a szokás Egyiptomban, mely szerint – a papi birtokok kivételével- minden föld a fáraó tulajdona.

Rúben – Elsőszülöttségi joga bűnei miatt elvesztek.

Simeon és Lévi – Erőszakos természetük miatt örökrészük az ígéret földjén Júda örökrészában lesz majd kijelölve.

Júda – Bár nem elsőszülött és nem is Jákob „kedvenc” fia, a pátriárka isteni indíttatásra mégis benne jelölte meg az eljövendő megváltó őst. (I.Móz. 49:10-11)

Zebulon - Az ígéret földjén a tengerparti területekig és Szidónig terjed majd határa.

Izsakhár - Törzsterülete kiesebb vidékére esik és szegény sorban él majd.

Dán - E törzs az áldásban „kígyóként” jelenik meg, mely botlást okoz másoknak. A honfoglalás után a dániták bálványszentélyt építettek, ezáltal később bűnbe vitték szinte egész Izraelt. (Bír.18.fejvő. I.Kir. 12:25-33)

Gád – Törzsterülete a honfoglalás után a Jordánon túlra esett, ahol folyamatosak voltak a háborúk.

Áser – Termékeny földje sok gabonát ad majd.

Naftali – Erdői gazdagok lesznek vadakban.

József – A leghosszabb áldást József kapta, aki fiai (Efraim és Manassé) révén kettős földterületre lett jogosult a letelepedéskor.

Benjámin – A jövendölés ragadozóhoz hasonlítja utódait. A törzs egy kegyetlen tett következtében majdnem teljesen kihalt. (Bír.19.fej.)

Jákob (Izrael) halála után a tizenkét fiú egy akarattal engedelmeskedett az atyai kérésnek. Apjuk testét egyiptomi szokás szerint bebalzsamozták, majd ősei földjén, Ábrahám családi sírboltjában temették el. Az idős pátriárka halálával a családi egyensúly megbomlott. József testvérei azt gondolták, hogy öccsük talán csak Jákob kedvéért nem bántotta eddig őket, de most majd visszafizeti korábbi gonoszságukat. József azonban őszintén hitte, hogy a vele megérett sérelmek mind részei voltak Isten tervének. Nemes lelkű szavai reményt nyújtanak minden igaztalanul szenvedő hívő ember számára: *„Ti gonoszt gondoltatok énellenem, de Isten azt jóra fordította.”* (I.Móz.50:20). A „jóra fordítás elve” alapvető szabály Isten egyénékéért és általában az emberiségért folytatott, erőszak nélküli „nagy küzdelmében”. József tehát *„megvígasztalta”* testvéreit és *„szívükre beszélt”*. (I.Móz.50:21). Őszinte megbocsájtása és az a magatartás, hogy felülemelkedve sok éves szenvedésein még ő mutatott részvétet testvérei iránt, méltán kínál párhuzamot József és Jézus jelleme között.

József hosszú életet élt, de már nem olyan hosszú, mint édesapja, Jákob. Az életkorok folyamatos csökkenése tehát továbbra is megmaradt. József atyjához hasonló hitről tett bizonyosságot, amikor arra kérte utódait, hogy ha Isten elhozza majd az új hazát az ő népe számára, akkor testét vigyék el az „ígéret földjére” ősei mellé.

4. A pátriárkák utódai Egyiptomban

4.1. Mózes és kora

A Jákob (Izrael) tizenkét fiától származó utódok száma Isten különleges áldása folytán egyre több és több lett. *„Izrael fiai pedig szaporák voltak, szaporodtak és sokasodtak és igen-igen elhatalmasodtak, úgy, hogy megtelt velük az ország.”* (II.Móz.1:7). Az Ábrahámnak adott ígéret valóra vált, egy új nép született.

Az egyiptomi helyzet közben azonban gyökeresen megváltozott. *„...új király támadt Egyiptomban, aki Józsefet nem ismerte.”* (II. Móz.1:8). A rövid bibliai utalásból arra következtethetünk, hogy nem pusztán egy szokásos trónváltás történt, hanem egy olyan fáraó került hatalomra, akinek József tettei nem jelentettek semmit. Egy olyan új uralkodó, aki keményen fellépett a nagy néppé vált, korábban Egyiptomban idegen jövevényekkel szemben. A hangulat megváltozását szigorú rendeletek mutatták:

- 1.) Jákob (Izrael) fiai rabszolgák lettek, a fáraó gabonatartó városait építették a Nílus-deltában, Gósen földjén, agyagtéglákat készítettek és a földeken dolgoztak. (II.Móz.1:11, 14). A korabeli nyelvben az ilyen alacsony rangú szolganépet, az idegen, jövevény gyűlevész népeket „habiruknak” nevezték. Valószínűleg innen ered az a szokás, hogy Izrael fiait kezdték „hébereknek” szólítani.
- 2.) A fáraó a nagy gyermekszaporulatot látva elrendelte, hogy a héberek bábaasszonyai minden újszülött fiúgyermeket öljenek meg. A fáraó parancsát a bábák (akiknek a nevét is ismerjük³) nem hajtották végre, ezért a fáraó végül a héber szülőket kötelezte erre a kegyetlen gyilkosságra.

Hatalomváltás Egyiptomban: az Újbirodalom felemelkedése⁴

Az egyiptomi birodalomban a hükszoszok uralma épp a bibliai Mózes születése előtti évtizedekben omlott végleg össze. Az egyiptomi fáraócsalád leszármazottainak hükszoszok ellen folytatott harcai Kamosze és I.Jahmesz idején értek el áttörést. Az idegeneket sikerült visszaszorítani a Nílus-deltán túlra, az egyiptomi csapatok már Palesztina déli részét ostromolták. A kronológiai egyezésem kívül ebbe a háttérbe pontosan beleillik az a gyűlölet, amelyet az egyiptomiak minden idegennel, de

3 A Bibliával szemben kritikusan fellépő kutatók felvetik, hogy Mózes könyve mindössze két bábaasszony nevét említi, akik képtelenek lettek volna ellátni feladatukat, ha valóban olyan nagy lett volna a népszaporulat, ahogy azt a Biblia állítja. Ezzel kapcsolatban csak egyetlen felvetést jegyzünk meg: a két említett nő valószínűleg a bábaasszonyok vezetője, képviselője lehetett. A szöveg nem utal arra, hogy csak ez a két asszony töltötte volna be ezt a funkciót. Továbbá a leírás pontosságát mutatja, hogy a fennmaradt ábrázolások szerint ekkoriban az egyiptomi nők valóban széket használtak a szüléshez. (vö. II.Móz.1:16).

4 A szakasz irodalmi forrása: Kákósy i.m. 122-132.o.

legfőképpen a hükszoszokkal szemben tápláltak. (A hükszoszok pedig, ahogy korábban már említettük, rokonai voltak a hébereknek.)

Az újból egyesített birodalom történetében egy új és fényes szakasz kezdődött, az Újbirodalom kora (kb. ie. 1552-től).

Ezekben a nehéz években Isten megváltási terve újabb fontos fejezethez ért. Lévi nemzetségében egy házaspárnak fiúgyermek született, akit három hónapon keresztül rejtegettek a fáraó rendelete ellenére. A szülők inkább követték Isten törvényét és szívük érzéseit, mint az uralkodó parancsát. „*Hit által rejtegették Mózeszt az ő szülei születése után három hónapig, mivel látták, hogy kellemes (szép) a gyermek és nem féltek a király parancsától.*” (Zsid.11:23). Amikor a csecsemőt már nem tudták tovább titokban tartani, édesanyja egy gyékény-ládikóba tette és a Nílus-parti sás közé rejtette. A kis csomag sorsát nővére kísérte figyelemmel. Az isteni gondviselés úgy alakította, hogy a kisgyermeket a fáraó leánya találta meg, aki megkönyörült rajta. Mózesnek (neve jelentése: a vízből kihúzott) nevezte el a gyermeket és saját fiaként nevelte fel.

A fáraó leánya

Mózes személyét nem ismerjük az egyiptomi történelemből. Ha a bibliai kronológiát vesszük alapul és úgy próbáljuk beazonosítani a „fáraó leánya” személyét, aki Mózes nevelőanyja lehetett, akkor valójában csak egyetlen női alak jöhet számításba: Maatkare, vagy Hatsepszut, aki I. Thotmesz fáraó leánya és II. Thotmesz fáraó nővére és egyben felesége is volt. A családon belül házasodó egyiptomi dinasztiákban gyakran előfordult, hogy gyenge, uralkodásra szinte alkalmatlan utódok születtek. Így volt ez II. Thotmesz esetében is, aki trónra kerülése után korán elhunyt. Fiú gyermeke csak egy mellékfeleségétől született, főfelesége, (testvére) Hatsepszut csak egy leánnyal ajándékozta meg őt. Bár a trónt az akkor hatéves fiúgyermek, a későbbi III. Thotmesz örökölte, de a tényleges hatalom erős akarátú mostohaanyja, Hatsepszut kezébe került. A kisfiút apja eredetileg papnak szánta, ezért a thébai Amon-papok nevelték. Sorsa megkoronázása után sem sokat változott. Hatsepszut ugyanis előbb régensként, később viszont teljes jogú uralkodóként lépett fel a gyermekkel szemben és megfosztotta őt hatalmától. Uralma húsz-huszonkét éven keresztül (!) stabilan tartott és hogy alattvalói is elfogadják, az írnokok gyakran ábrázolták férfiruhában, fáraó-jelvényekkel és nem egyszer hímnemben hivatkoztak rá a feliratos szövegekben is. Hatsepszut a béke híve volt. Csak dél felé toltja előre országa határait, Núbia felé, ezen kívül egy látványos kereskedelmi expedíciót indított Punt földjére (talán dél, dél-kelet Afrika), ahonnan hajói egzotikus növényekkel és állatokkal megrakodva tértek vissza. Nagy építkezései közül a legjelentősebb saját halotti temploma Deir el-Bahariban. A monumentális épület az egyiptomi építészet egyik legnagyobb remeke, csarnokainak falain domborművek örökítették meg a királynő dicsőbb tetteit.

Halála okát és pontos idejét, (ahogy leányaét sem) nem ismerjük. Annyi bizonyos, hogy az őt követő III. Thotmesz gyilkos indulattal próbálta eltüntetni a női fáraó minden nyomát Egyiptom történelmének lapjairól.

Mózes első éveit mégis alapvetően saját édesanyja mellett töltötte, mivel a csecsemő sorsát nyomon követő Mirjám, Mózes nővére felajánlotta a fáraó leányának, hogy megbízható szoptatós dajkát szerez a számára. Mirjám természetesen saját anyjukhoz futott, aki ezután gondoskodott a gyermekről.

A Biblia szerint Mózes ezt követően a „*fáraó leányának fia lett*” és „*megtanított az egyiptomiak minden bölcsességére és hatalmas volt beszédben és cselekedetben*” (Ap. Csel. 7:21-22). Előkelő ifjúként tanulhatott katonai stratégiát, matematikát, csillagászatot, írást és történelmet.

Núbiai hadjárat?

A Biblia nem jegyzi fel, ugyanakkor a zsidó hagyomány⁵ úgy tudja, hogy Mózes kiváló katonai képzésben részesült és hadvezetési képességeit ki is próbálta egy dél felé irányuló, núbiai hadjárat során. (Érdekes egyezés, hogy a történelem szerint Hatsepszut egyetlen hadjárata éppen Núbiát érintette.) Az eseménnyel kapcsolatban így ír a zsidók egyik legismertebb krónikása, Josephus Flavius: *”(Mózes)... mikor elérte férfikorát, bebizonyította az egyiptomiaknak, hogy páratlanul bátor... Tudniillik az etiópok (itt kortévesztéssel találkozunk, mert nyilvánvalóan Núbiáról van szó), akik szomszédai voltak az egyiptomiaknak, betörték az országba és fosztogattak. Az egyiptomiak felháborodtak ezen, elhatározták, hogy bosszút állnak a gyalázatért és hadsereget toboroztak ellenük. Azonban vereséget szenvedtek...”* (Josephus inentől kezdve részletesen beszámol arról, hogyan kérte fel a fáraó és a fáraó leánya Mózeset a védelem megszervezésére és hogyan zajlott le maga a győztes hadjárat. A zsidók története II.10.) A hadjárat sikere népszerűvé tette Mózeset ezekben az években.

A zsidó hagyomány ehhez a núbiai kalandhoz kapcsolja azt az eseményt is, hogy Mózesnek kúsita, azaz núbiai felesége lett. (Erre a tényre egyébként a Biblia is hivatkozik IV.Móz.12:1-ben.)

Ugyanakkor Mózes mégsem vált igazán egyiptomivá. Valószínű, hogy még édesanyja ültette el benne az Isten iránti hitet és a héber nép iránti elkötelezettséget, de egy biztos, nem tagadta meg származását és nem maradt népe sorsa iránt közömbös. Talán ő is, ahogy szülei és még néhányan,

⁵ A legkorábbi ezzel kapcsolatos utalás Artapanus zsidó történetírótól származik, aki az i. e. 3. században, Egyiptomban élt és helyi forrásokra támaszkodva írta meg a zsidók történetét. Műve csak részleteiben maradt fent, de megemlíti Mózes csodás élettörténetét, egyiptomi neveltetését, núbiai hadjáratát stb. Josephus Flavius, majd a későbbi rabbinikus irodalom úgyszintén továbbvitte ezt a hagyományt.

várták az isteni ígéretek beteljesedését, a héberek rabszolgaságából való szabadulását és az új haza lehetőségét. *„Hit által tiltakozott Mózes, midőn felnövekedett, hogy a fáraó leánya fiának mondják, inkább választván az Isten népével való együttnyomorgást, mint a bűn ideig-óráig való gyönyörűségét.” (Zsid.11:24-25). „És (Mózes) azt gondolta, hogy az ő atyjafiai megértik, hogy az Isten az ő keze által ad nekik szabadulást...” (Ap.Csel. 7:25).*

Mózeset feltehetően ezek az ambíciók is mozgatták, amikor mintegy negyven évesen megölt egy héber rabszolga-felügyelőt, aki épp egy zsidó férfit bántalmazott. A gyilkosság azonban kitudódott és Mózes az egyiptomiak halálra keresték. Még saját népe is ellenségesen fogadta a történeteket: *„Másnap is kiment és ímé két héber férfi veszekedett. És mondta annak, aki bűnös volt: Miért vered a te atyádfiát? Az pedig mondta: Kicsoda tett téged fő emberré és bíróvá mirajtunk? Talán engem is meg akarsz ölni, mint ahogy megölted az egyiptomit?” (II.Móz.2:13-14).*; Mózes mindezekkel szembesülve elmenekült Egyiptomból.

Miért kellett egy Mózeshez hasonló hatalmasságnak félnie a gyilkosság megtorlásától?

Az egyiptomi udvarban élő, a „fáraó leánya fiának” címzett Mózes esetében valóban nagyon nehéz elképzelni, hogy egy ember megölése miatt halálra keresték. Egy hozzá hasonló magasságban élő férfi ennek kivédéséhez elegendő hatalommal és védelemmel rendelkezett. Ha azonban a bibliai kronológiát ismét összevetjük az egyiptomi történelemmel, akkor úgy rekonstruálhatjuk a hátteret, hogy ebben az időben a hatalom már nem Mózes nevelőanyja, Hatsepszut, hanem mostohafia, III. Thotmesz kezében volt. Az idegen gyűlölet minden bizonnyal nem halt még ki Egyiptom földjéről és ez jó ürügy lehetett arra, hogy a fáraó eltávolítsa, (ma úgy mondanánk, hogy politikailag és erkölcsileg ellehetetlenítse) az egyiptomi rabszolgafelügyelőt meggyilkoló, héber származású Mózes.

Mózes tehát vagyontalan menekülteként hagyta el Egyiptom földjét és meg sem állt Midiánig (mai Szaúd-Arábia), ahová Egyiptom hatalma már nem ért el. Céltalanul vándorolt, míg egy alkalommal egy kút mellett segítségére sietett hét leánytestvérnek, akik apjuk nyáját itatták, de más pásztorok el akarták onnan űzni őket. Egy-egy kút birtoklása a nomád törzsek körében élet-halál kérdése volt, gyakran csatákat is vívtak érte. Mózes bátorsága révén kapcsolatba került a lányok apjával, Rehuellel, akit Jethrónak (a név jelentése: magasztosság, erény, fenség, előkelő, fejedelem) is hívtak és midianita pap volt. A nagycsalád befogadta az egyiptomi jövevényt, aki hamarosan feleségül vette az egyik leányt, Czipporát (neve jelentése: kismadár, csicsergő, éneklő).

Mózes életének most következő negyven éve éles ellentétben állt ifjúkorával. Midián pusztáin

egyszerű pásztorként élt, beilleszkedett a helyi életformába, családot alapított és gyermekei születtek. Semmi sem utalt arra, hogy egykori különleges élete, neveltetése még bármilyen jelentőséggel bírna további életére nézve. Isten azonban nem véletlen alakította úgy, hogy Mózes hosszú évtizedeken át ilyen visszavonult, csendes életet éljen. Egyiptom pazar fényűzése, heves és akaratos természete szükségessé tették számára a csend és türelem leckéjét. *„Mózes az egyiptomi agyonütésével ugyanabba a hibába esett, amelyet atyái is gyakran elkövettek: saját kezébe vette az ügyet, amelyre Isten ígéretet adott, hogy elvégez...Mózes még nem volt felkészülve nagy feladatára...Az önmehtagadás és viszontagságok iskolájában türelemre, indulatai megfékezésére tanítottatott. Ahhoz, hogy bölcsen tudjon majd kormányozni, teljes engedelmességre kellett jutnia...Halandó ember hallani sem akart volna ilyen hosszú és fáradságos nevelésről, túl nagy idővesztésnek tartotta volna. De a végtelen Bölcsesség negyven évi alázatos pásztorkodásra hívta el azt, akit népe majdani vezetőjévé választott. A gondoskodás és az önzetlenség szokása, a rábízott nyáj féltő ápolása így fejlődhetett ki benne, képessé téve őt arra, hogy egykor majd együtt érző, türelmes pásztor legyen Isten népének...”* (E.G.W. i.m. 256-257.o.)

A negyven év alatt, amelyet Mózes Midián hegyei között töltött, sok minden gyökeresen megváltozott: Egyiptomban hosszú uralkodás után elhunyt az a fáraó, aki Mózes halálra kereste; a héber rabszolgák nyomorúságos helyzetükben megemlékeztek Istenről és hozzá fordultak segítségért; Mózes a pusztai nevelődés következtében a föld legszelídebb embere lett (IV.Móz.12:3), valóban alkalmassá vált arra a feladatra, amit Isten rá akart bízni.

Mózes elhívása és visszatérése Egyiptomba

Mózes egy alkalommal a juhait legeltetve a pusztában tartózkodott, amikor a sínai Hóreb hegyén egy égő csipkebokorból maga Isten szólította meg és bízta meg azzal a feladattal, hogy menjen vissza Egyiptom földjére és vezesse ki a zsidó népet a szolgaságból a pátriárkáknak megígért földre. Mózes végtelenül megrémült a feladattól. Az elhívását feljegyző párbeszédben (II. Móz.3-4.fej.) ötször (!) utasította vissza az isteni felhívást:

- 1. kifogás: „Kicsoda vagyok én, hogy elmenjek a fáraóhoz...?”
Isten válasza: „Én veled leszek!”.Az Úr kegyelmének jele lesz, hogy a kihozott néppel Isten ugyanezen a helyen fog majd találkozni.
- 2. kifogás: Ha a nép megkérdezi ki küldte Mózeset, mit mondjon?

Isten válasza: Az Úr bemutatkozik. Neve: Jahve⁶, ami azt jelenti „Vagyok.” A név utal Isten örökkévalóságára és arra az isteni tulajdonságára, hogy Ő önmagától létezik és halhatatlan.⁷

- 3. kifogás: „De ők nem hisznek nekem...sőt azt mondják: nem jelent meg néked az Úr.”

Isten válasza: két csodajelet is ad Mózesnek, amellyel „bizonyíthatja” isteni küldetését.

- 4. kifogás: „Nehéz ajkú és nehéz nyelvű vagyok”

Isten válasza: „én leszek a száddal és megtanítalak téged arra, amit beszélned kell.”

- 5. kifogás: Valójában ez már nem is érv a küldetéssel szemben, csak vonakodás és visszautasítás indok nélkül - „Kérlek, Uram, csak küldd, akit küldeni akarsz!”

Isten válasza: Itt olvassuk először, hogy az Úr „haragra gerjedt” Mózesrel szemben. Most már határozottan felszólította a küldetés teljesítésére, de megígérte neki, hogy nem csak isteni segítséget kap majd útja során, hanem társat és szószólót is, három évvel idősebb bátyja, Áron személyében.

Mózes végül engedelmessé válik Isten elhívásának visszatért Egyiptomba. Isten Áront, Mózes bátyját is megkereste és elhívta a feladatra, így ő örömmel sietett testvére elé. Összehívták Izrael fiait és elmondták nekik Isten szabadításának ígéretét, Mózes megmutatta a jeleket is, amelyeket az Úr adott neki. *„És hitt a nép és megértette, hogy meglátogatta az Úr Izrael fiait és megtekintette nyomorúságukat. És meghajtották magukat és leborultak.” (II. Móz.4:31).*

A feladat nehezebb része azonban még hátra volt. Mózesnek és Áronnak a fáraó udvara előtt is képviselnie kellett Isten üzenetét.

A fáraó azonban felháborodva utasította el még azt a kérést is, hogy a népet pár napra elengedje Isten ünneplésére a pusztába. Hatalmát fitogtatva káromolta a héberek Istenét, majd még több munkát vetett ki Izrael fiaira. Most már az agyagtégla készítéséhez szükséges polyvát is nekik kellett összegyűjteniük. A zsidók helyzete annyira rosszra fordult, hogy haraggal rontottak Mózesre és Áronra, mert bennük látták minden baj forrását. Mózes elszomorodva kereste meg az Urat, mert nem értette a történeteket. Pedig Isten előre megmondta neki, hogy a fáraó nem fog majd engedni kérésének. *„És mondta az Úr Mózesnek: Mikor elindulsz, hogy visszatérj Egyiptomba, meglásd,*

6 „Izrael Istenének a neve; eredeti kiejtése föltehetően: "Jahve". A zsidók tiszteletből sohasem merték a nevet kimondani. Amikor később a héber írásba bevezették a pontuációt (magánhangzó-bejelölést pontokkal), a zsidó írástudók ehhez a tetragrammhoz az "adonai" = "úr" szó magánhangzóit illesztették, és azután ezt a szót olvasták Isten neve helyett. Maga a szó valószínűleg a "lenni" igéből származik... Az ÓSZ-ben Isten e nevének tíz különböző szókapcsolata van. Többnyire "Isten" vagy "Úr" szóval fordítják ezt a nevet: JHVH” (Bibliai nevek és fogalmak JAHVE szócikke, elérhető <http://agost.dyndns.org/>)

7 Isten válaszát sokan félreértelmezik. Isten nem egy elutasító, zord és cinikus mondattal rázza le a kérdést („Vagyok, aki vagyok, mi közöd hozzá”), hanem a lehető legpontosabban próbálta megértetni Mózesrel és az emberekkel isteni hatalmának lényegét: „Vagyok, ai vagyok”, azaz ő minden létezés és az élet forrása, az örök élet birtokosa. (vö. I. Tim.6:16a; Ján.5:26).

hogy mindazokat a csudákat véghez vidd, amelyeket a kezembe adtam én pedig megkeményítem az ő szívét és nem bocsátja el a népet.” (II.Móz.4:21). Isten szavai tömören arra a folyamatra utaltak, amely a fáraó lelkében zajlódott. Noha tudta, hogy ki áll előtte (Mózes személye ekkor még jól ismert lehetett a fáraó udvarában), látta a Mózes és Áron által bemutatott jeleket⁸, később tapasztalta az egyre súlyosabb csapásokat, hallotta Mózes, utóbb pedig már saját emberei figyelmeztetését is, mégis mindvégig szembe ment azzal a belső késztetéssel, hogy engedjen Isten szavának. Ha pedig valaki folyamatosan ellenáll lelkiismerete hangjának, az az ember törvényszerűen egyre keményebb és érzéketlenebb lesz döntéseiben. *„Isten szolgálói által szól az emberekhez, intve, figyelmeztetve őket és megfeddve bűneiket. Mindenkinek alkalmat ad arra, hogy megszabaduljon hibájától, mielőtt az rögzülne jellemében; de ha valaki nem akar megjavulni, akkor az isteni hatalom nem fog közbelépni, hogy kiigazítsa tetteit... A világosság további visszautasítása végül olyan lelkiállapotba sodorja az embert, hogy még egy sokkal erősebb befolyás sem tud maradandó hatást gyakorolni rá.” (E.G.W. i.m. 276-277.)*

A tíz csapás

A fáraó elutasítása miatt Isten Egyiptomot tíz, egymást követő és egyre súlyosabb csapással sújtotta. Mózes és Áron minden egyes csapás előtt megismételte az Úr felhívását és figyelmeztettek az elutasítás következményére is.

1. csapás: a víz vérré vált, a halak kipusztultak a Nílusból. (A Nílus Egyiptom szent folyója volt.) Mivel ezt a „csodát” a fáraó varázslói is meg tudták tenni, ezért a fáraó nem vette komolyan a figyelmeztetést.
2. csapás: békák – a fáraó ez esetben már kérte Mózeset és Áront, hogy szüntessék meg a békajárást, mert bár a varázslói hasonló csodát tudtak tenni, de azt elhárítani – valószínűleg – nem voltak képesek. Az uralkodó cserében megígérte, hogy elengedi a hébereket. Mózes közbenjárására a békák elpusztultak, de a fáraó nem tartotta meg a szavát.
3. csapás: Tetvek lepték el Egyiptomot és ezt a csapást már a fáraó varázslói sem tudták utánozni, sőt arra figyelmeztettek, hogy valóban isteni hatalomtól származhatnak mindezek. Az uralkodó azonban továbbra sem engedett.
4. csapás: Bogarak lepték el az egyiptomiak földjeit, amelyek pusztán maradtak az invázió után. A hébereket azonban látványosan elkerülte ez a veszedelem. A fáraó a bajban újra Mózes közbenjárását kérte és ígéretet adott a nép elengedésére. A bogarak távozása után azonban minden maradt a régiben. Az uralkodó konokságában már nem mérlegelte a megtapasztaltakat.

⁸ A Biblia megjegyzi, hogy a Mózes és Áron által bemutatott jelet (a bot kígyóvá változik), valamint a csapások egy részét az egyiptomi varázslók is utánozni tudták. Az egyiptomi „bölcsek” ugyanis járatosak voltak az okkult tudományokban.

5. csapás: döghalál – Ez volt az első olyan csapás, amelyben élőlények, állatok pusztultak el Egyiptomban. Isten majd egy nap haladékot adott a fáraónak, hogy gondolkodjon, mielőtt újra visszautasítaná Őt. A döghalál a hébereket ismét egyértelműen elkerülte.

6. csapás: hólyagos fekély. Ismét csak az egyiptomiakat, sőt már a fáraó udvarát is érintette a csapás. A varázslók is ágynak estek, de a fáraó hajthatatlan maradt.

7. csapás: Isten hatalmas erejű jégesőt küldött az egyiptomiak szállásterületére. Mózes itt is hagyott időt arra, hogy aki komolyan vette a figyelmeztetést, az házába tudta menteni állatait és embereit a veszedelem elől. A fáraó a szokásos módon hátrította el a veszedelmet: ígért és Mózes közbenjárását kérte, aztán semmit sem tartott meg szavából.

8. csapás: A következő csapás sáskajárást vetített előre. Látván uruk önfejűségét, a fáraó szolgálói kétségbeesetten próbáltak hatni a szívére: *„Meddig lesz még ez minékünk romlásunkra? Bocsásd el azokat az embereket, hogy szolgáljanak az Úrnak az ő Istenüknek. Mégsem veszed-e eszedbe, hogy elvész Egyiptom?” (II.Móz.10:7)* Ami a jégeső után megmaradt a földeken, azt a fáraó megátalkodottsága miatt a sáskák ették fel. Az uralkodó a nyomort látva ez alkalommal is Mózeszt hívatta, hogy a csapások véget érjenek, de a népet ekkor sem engedte el.

9. csapás-sötétség. Ez a csapás az utolsó figyelmeztetés volt a 10., a legsúlyosabb előtt. Éjféle sötétség lepte be az egyiptomiak földjét, míg Gósen felett sütött a nap. (A nap volt az egyiptomiak fő istene.) A fáraó ekkor tárgyalni hívta Mózeszt. Hajlott volna arra, hogy részben enged kéréseinek, de nem mindenben. Végül elveszítette türelmét és halálosan megfenyegette Isten követét.

10. csapás-halál. Az első kilenc csapás nem járt emberhalállal. A 10. csapásban azonban minden olyan család elsősülöttje meghalt, ahol nem helyezték magukat Isten oltalma alá. Isten az utolsó csapásra való előkészület mozzanatait ünnepként hagyta meg a zsidóság körében, hogy minden időben megemlékezzenek az egyiptomi szolgaságból való szabadulásról. A pászách (jelentése: kikerülés, elkerülés) ünnepének lényege az volt, hogy egy 1 éves, ép, hím juhot vagy kecskét meg kellett áldozni, vérével meg kellett kenni a bejárat oldalait és a szemöldökfát. Ezután a vér, az áldozat révén elnyert oltalomba vetett hittel a család közösen elfogyasztotta az állat húsát, miközben sietősen készülődtek az egyiptomi szolgaságból való szabadulásra, a kivonulásra. A páskabarány ünnepét a zsidók inentől kezdve minden évben megtartották. Az emlékűnnep ugyanakkor teljes egészében és egyes mozzanataiban is előképe volt az eljövendő Messiás halálának és a bűntől való szabadulásnak (vö. *„a mi páskabarányunk a Krisztus, megáldoztatott értünk” I.Kor. 5:7*)⁹

A tizedik csapás mélyen megrendítette Egyiptom lakóit. Maga a fáraó is elveszítette elsősülött fiát. A rémült egyiptomiak még aranyat-ezüstöt is adtak a hébereknek, csak hogy siettessék távozásukat

9 Az ószövetségi ünnepek rendjét, részleteit, jelképeit és azok jelentését lásd bővebben a Mózes III. könyve c. főiskolai jegyzetben.

az országból.¹⁰ A fáraó megadta engedélyét és Izrael fiai útnak indultak Egyiptomból.

Mégis van nyoma az egyiptomi tíz csapásnak?

Egy érdekes, bár datálását tekintve sokat vitatott ókori feljegyzés talán a tíz csapás emlékének tekinthető: *“...különböző múzeumokban őrzött papiruszok megfejtése során kitűnt, hogy akadtak olyan leírások, amelyek számot adtak azokról a különleges eseményekről, amelyek a XVIII. dinasztia idejében, vagyis nagyjából i.e. 1500 körül játszódtak le... A szentpétervári Ermitázsban őrzött papiruszok egyike szerint: »A Napot fátyol takarja el és ragyogása nem jut el az emberhez. Senki nem élhet, ha a Napot felhők takarják el... A folyó kiszárad, még Egyiptom folyója is... A Föld a boldogtalanságba hull. Ez a föld (ország) nyugtalanná válik. Megmutatok neked egy felfordított világot: az történt, ami soha nem történt még meg ezelőtt!« A leideni múzeumban őrzött Ippuwer-papirusz további fontos adatokkal szolgál: »Csapások pusztítanak szerte az országban. Mindenütt vér. A folyam is vérből áll... Minden romokban! Bizony, a kapukat, az oszlopokat és a falakat elemésztette a tűz. A városok elpusztultak. Ó, hogy a föld megsemmisülhet a hangtól, és a káosz miatt nem létezhet tovább! A fák is tönkrementek. Nincs gyümölcs és fű sem található... Éhség... A gabona is megsemmisült mindenfelé... Az országban nincs fény.«” (Hédervári Péter: Az egyiptomi tíz csapás és az Exodus, Vigília 1978. január 19. o.)*

Az Ábrahámnak adott ígéret jó 400 évvel a szövetségekötés után, az Isten által előre megjövendölt időben beteljesedett. *„Az Izrael fiainak lakása pedig még Egyiptomban (és Kánaán földjén)¹¹ laktak, négyszázharminc esztendő volt.” (II.Móz.12:40)* vö. az Ábrahámnak adott ígérettel: *„Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, amely nem az övé és szolgálatra szorítják és nyomorgatják őket négyszáz esztendeig. De azt a népet, amelyet szolgálnak, szintén megítélem én és annak utána kijönnek nagy gazdagsággal.” (I.Móz.15:13-14).* Ábrahám Kánaánba költözésétől kezdve egyiptomi területen élt, hiszen Kánaán Egyiptom része volt. Elhívásának időpontját (i.e. 1875) figyelembe véve így a kivonulás – a bibliai kronológia szerint, ahogy erre fentebb már kitértünk – i.e 1445-ben történt.

Mikor volt a kivonulás?

Mivel a témát kutató szakemberek álláspontja nem egységes, ezért kénytelenek vagyunk ezen a ponton rövid kitérőt tenni. A kérdéssel kapcsolatban ma alapvetően három álláspont tartja magát. A felsorolásban követett sorrend azt is mutatja, hogy melyik nézet követői vannak a legtöbben.

¹⁰ Talán visszásnak érezzük a vagyoni gyarapodást egy ilyen helyzetben, azonban a hébereket ezt megelőzően fizetség nélküli robotmunkára kényszerítették és megvetették évtizedeken át. Most mintegy megkapták korábbi, elmaradt bérüket.

¹¹ A Szeptuaginta értelmező kiegészítése.

1.) Ma a legtöbben azt az álláspontot képviselik, hogy a zsidó nép soha nem tartózkodott Egyiptomban, ebből kifolyólag a kivonulás sem történhetett meg. Az egész bibliai leírás csak pusztá hagyomány.

Legfőbb érvük, hogy a történeti források (egyiptomi feljegyzések) nem említik meg a tíz csapás, vagy a kivonulás tényét, illetve régészetileg az sem igazolható, hogy a honfoglalás az i. e. 1200-as években megtörtént. Ezzel kapcsolatban azért jogosan merül fel a bibliaolvasó emberben az a kérdés, hogy ha meg sem történt a kivonulás, akkor miért hivatkozott Jézus a mózesi iratokra és Mózes személyére, mint valós dolgokra, és mint valamikor élt személyre olyan sokszor? (pl. Luk.16:31; Ján.5:46). Vagy miért kezdődik a Tízparancsolat is éppen ennek az eseménynek a felidézésével? (II.Móz.20:2).¹²

2.) Azok között, akik hisznek az exodus (jelentése: kijövetel) tényében, többségben vannak azok, akik ennek időpontját II. Ramszesz fáraó korára, az i. e. 1200-as évekre teszik. Ez jó 200 évvel későbbi dátum a bibliai tradícióhoz képest.

Egyik legfőbb érvük, hogy II. Móz. 1:11 szerint a héber rabszolgák két várost építettek: Ramszeszt és Pithomot. Az első említett várost viszont csak II. Ramszesz korában alapították, ezért a kivonulás sem történhetett meg ennél korábban. Az Újbirodalom fáraói azonban már II. Ramszesz kora előtt is építkeztek a Nílus észak-keleti deltavidékén, hogy megakadályozzák legfőbb ellenségük, a hükszoszok visszatérését. Ramszesz városa is már évszázadokkal korábban megépült, épp ez volt a hükszoszok fővárosa, Avarisz. A közben rabszolgává vált héberek ezért már II. Ramszeszt megelőzően is dolgozhattak a településen. A Bibliában egyébként máshol is előfordul, hogy a helyneveket a másolások során modernizált formában írták le, hogy ezzel megkönnyítsék az események helyszíneinek beazonosítását. Ilyen helynév lehetett Ramszesz városa is. (Lásd még pl. „Ur-Kaszdim” I. Móz. 11:31, „a filiszteusok földje” II. Móz. 13:17 stb.)

Másik legfőbb érvük kronológiai természetű és a II. Móz. 12:40 – korábban már többször említett versének – félreértéséből adódik. Számításuk szerint, ha József-Jákob kora, vagyis a Nílus-Deltába való átköltözés az i. e. 1600-as évekre tehető, akkor a 430 év vége, vagyis a kivonulás az 1200-as években volt. Nem veszik figyelembe a Szeptuaginta magyarázó kiegészítését, sem a korabeli történelmi helyzetet, miszerint Kánaán Egyiptom része volt.¹³

3.) Kevesen, de vannak olyan kutatók is, akik a bibliai kronológia szerint i. e. 1445 körülre, az egyiptomi Újbirodalom korára teszik a zsidók kivonulását.¹⁴

12 Hogy csak magyar nyelvű szakirodalmat említsünk, lásd például Israel Finkelstein-Neil Asher Silberman: Biblia és régészet. Az ókori Izrael történelmének két arca. Gold Book, Budapest, 2001. 60-83.o.

13 Ugyancsak magyar nyelven pl. John Bright: Izrael története. Ref. Zsinati Sajtóoszt., Budapest, 1983. 122-129.o.

14 Újabb keletű, de egyre népszerűbb álláspont szerint a kivonulás valóban megtörtént az i. e. 1445 körüli években, ez azonban – az egyiptomi „új kronológiát” figyelembe véve – a Középbirodalom időszakára esett. Davidh Rohl: Fáraók és királyok, Budapest, Gold Book, 1995.

Túl azon, hogy a bibliai kronológia ebben a dátumban nagyon következetes, megfontolandó érv, hogy a bibliai leírás egyes mozzanatai csak ezen a történelmi háttéren válnak érthetővé. (pl. hükszoszok - József „karrierje”; Újbirodalom fáraói – idegengyűlölet; Hatsepszut erős kezű uralkodása - Mózes megmenekülése és neveltetése stb.) Míg ugyanakkor, ha a kivonulás az i. e. 1200-as években történt, akkor a teljes bibliai kronológia felborul.¹⁵

A kivonulás során Izrael fiai szabályos rendben, törzsek szerint haladtak. Asszonyaikkal, gyermekeikkel, jószágaikkal és szekereikkel együtt, kígyózó sorokban vándoroltak új hazájuk felé. Járásukat a leglassabbakhoz igazították. Mózes parancsára magukkal hozták Egyiptomból József holttestét is, ahogy azt a pátriárka valamikor meghagyta utódainak. Isten nem a tengerparton vezette a hébereket, mert ott erős népek éltek, hanem a hosszabb, de biztonságosabb kerülő úton a sínai Hóreb hegye felé. Az Úr nappal felhőoszlopban, éjjel tűzoszlopban mutatta meg oltalmát.

Átkelés a Vörös-tengeren

Az egyiptomiak azonban nem törődtek bele a veszteségbe. A fáraó csak arra adott Mózesnek engedélyt, hogy a néppel együtt néhány napig maradjon távol a pusztában, hogy Istenüket ünnepeljék. Néhány nap után azonban az egyiptomi uralkodó nagy haraggal indult csapataival volt rabszolgái üldözésére. A lassan haladó menekülőket a Vörös-tenger északi partjainál érte utol. A zsidók körében nagy riadalom támadt. Sokan hálátlan szavakat vágtak Mózeshez és rettegtek a várható összecsapástól. *„Hát nincsenek-e Egyiptomban sírok, hogy ide a pusztába hoztál minket meghalni? Mit cselekedtél velünk, hogy kihoztál minket Egyiptomból?...mert jobb volna szolgálnunk az egyiptombelieknek, hogynem mint a pusztában halunk meg.”* (II.Móz.14:11-12). Isten azonban újabb csodával kívánta megmutatni népének és az egyiptomiaknak is, hogy kicsoda ő valójában.

A Vörös-tenger és az üldöző egyiptomi sereg fogságában a zsidók helyzete teljesen reménytelennek tűnt. Istennél azonban nincs lehetetlen. Most is kész volt a terve. Emberileg teljeséggel váratlan és kiszámíthatatlan megoldással állt elő: Mózes szavára a Vörös-tenger hullámai kettéváltak és a nép száraz lábbal kelt át a túlsó partra. Hasonló tapasztalat és hit mondatta ki Dáviddal: *„Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy...”* (Zsolt.23:4).

Az üldöző egyiptomi sereget, a harci szekereket sötétség és felhőoszlop választotta el a menekülőktől. Amikor Izrael fiai már biztonságban voltak, a tenger hullámai maguk alá temették a fáraó csapatait. *„Hit által keltek át a Vörös-tengeren, mint valami szárazföldön, amit megpróbálván*

15 Szintén magyar nyelven kiváló összefoglalást ad a kérdéstről Gleason L. Archer: Az Ószövetségi bevezetés vizsgálata. KIA, Budapest, 2001, pp.265-279. o.

az egyiptomiak elnyeltek.” (Zsid.11:29).¹⁶

A kivonulás fáraója

Vajon ki lehetett a kivonulás és a tíz csapás fáraója? Ez a kérdés régóta foglalkoztatja a bibliai kutatókat. A legtöbben II. Amenhoteppelel, III. Thotmesz fiával azonosítják, aki korántsem volt olyan tehetséges hadvezér, mint apja. Azt is tudjuk róla, hogy múmiáját megtalálták a régészek, valamint hogy az őt követő IV. Thotmesz nem a fáraó elsőszülöttje, azaz természetes trónörököse volt. Ez tűnik ki egy korabeli feliratból, amely arról számol be, hogy Hórusz megjelent a gyermek Thotmesznek apja házában és megígérte neki Egyiptom trónját. Az egyiptomi krónikások szokásait ismerve azonban az is elképzelhető, hogy a sok szerencsétlenséget hozó fáraó nevét egyszerűen kihagyták és törölték a történeti feljegyzésekből, ahogy magát a kivonulás – számukra tragikus – emlékezetét is.

A pusztai vándorlás kezdete

A csodás szabadulás után a zsidó nép hálát adott Istennek (II.Móz.15. fej.), majd tovább folytatták útjukat dél, délkelet felé.¹⁷ A hatalmas, csak férfiakból hatszázezer embert számláló (II. Móz.12:37) tömeg igényeinek kielégítése, a rend fenntartása, hitük ápolása komoly kihívás volt Mózes számára. Most valóban szüksége volt minden türelmére és szelídségére. A nép körében ugyanis a lázadások és zúgolódások a gondviselés minden jele ellenére szinte folyamatosak voltak. Isten épp a sivatagi élet próbái által akarta népét nevelni, hitben felkészíteni az előttük álló honfoglalásra, azonban ők ebből mit sem értve csak saját szükségleteikért aggódtak. Ugyanez a beszűkült látásmód mindmáig sajátja az emberi léleknek.

A pusztában vándorló törzseket hamarosan utolérte a sivatag réme, a szomjúság. Három napon keresztül egyáltalán nem találtak vizet, majd a negyedik napon súlyos csalódás érte őket, amikor kisebb forrásra bukkantak ugyan, de az ihatatlannak bizonyult. Hiába volt minden a Vörös-tengernél átélt tapasztalat, a három napi szomjúság ekkor zúgolódásba csapott át. Mózes Isten parancsát követve egy fát dobott a vízbe, amely megédesedett és ihatóvá vált. A nép ezek után egy bővizű oázisban pihenhetett ki fáradságait. Az első lázadás azonban előre vetítette a nép állhatatlanságát és kishitűségét.

16 A Biblia-kutatók többsége racionális magyarázatot próbál találni a Vörös-tengeri átkelés történetére. Ezen megoldási javaslatokkal azonban az a baj, hogy bár lehet, hogy magyarázatot adnak a száraz lábbal történő tengeri átkelésre, de ugyanakkor nem tudják megmagyarázni a fáraó seregének pusztulását is. A Biblia szerint a csodák épp attól azok, amiknek Isten szánta őket, mert nem magyarázhatóak az ész alapján. Épp ettől csodák és épp ettől képesek számunkra megmutatni Isten valódi erejét.

17 A pusztai vándorlás legtöbb állomását nem tudjuk azonosítani.

A nyugalom napjai nem tartottak sokáig. Az emberek ismét elégedetlenkedni kezdtek a sivatagi életforma szűkössége miatt. Hiányolták az Egyiptomban megszokott étrendet: *„Bár meghaltunk volna az Úr keze által Egyiptom földjén, amikor a húsos fazék mellett ültünk, amikor jól lakhattunk kenyérrrel, mert azért hoztatok ki minket ebbe a pusztába, hogy mind e sokaságot éhséggel öljétek meg.”* (II.Móz.16:3). A Mózes és Áronnal szemben felhozott rágalomok ismét a nép hitének ingatagságát mutatták. Minden átélt kényelmetlenségre a vezetőkkel és Istennel szembeni bizalmatlanság volt a válasz. Az Úr továbbra is türelemmel próbálta erősíteni a nép hitét. Este fürjek seregét, reggelente a manna égből hulló, kenyérszerű termését adta táplálékkul. Sokan azonban nem bíztak igazán abban, hogy Isten minden nap gondoskodni fog majd róluk, ezért igyekeztek tartalékot is gyűjteni az élelemből. Az így felhalmozott táplálék azonban mindig megromlott. A népnek tehát naponta kellett Istentől kérnie és remélnie a mindennapi kenyeret. A minden nap hulló manna¹⁸, a „mindennapi kenyér” túl azon, hogy az ember naponkénti Istentől való függését mutatta és tanította az eljövendő Messiás halálára is utalt: *„A mi Atyáink a mannat ették a pusztában; amint meg van írva: mennyei kenyeret adott nekik enniük. Mondta azért nekik Jézus: Bizony bizony mondom néktek, nem Mózes adta nektek a mennyei kenyeret, hanem az én Atyám adja majd néktek az igazi mennyei kenyeret. Mert az Istennek kenyeje, amely a mennyből száll alá és életet ad a világnak... Én vagyok amaz élő kenyér, amely a mennyből szállt alá, ha valaki eszik e kenyérből, él örökké. És az a kenyér pedig, amelyet én adok, az én testem, amelyet én adok a világ életéért.”* (Ján.6:31-33, 51).

Izrael fiai lassan közeledtek Hóreb-hegye felé a pusztában. Útközben azonban ismét elfogyott a vizük, ami miatt újra zúgolódnak kezdtek. Haragjuk olyan mértékű volt, hogy Mózes attól tartott, a nép megkövezi őt. Isten természetesen újra csodát tett, Mózes által vizet fakasztott egy sziklából és így a nép újból megelégedett. (II.Móz.17:1-7)

Mindezek a csodák tanúskodtak Isten gondviseléséről és hatalmáról, így megerősítették a népet, hogy hit által képes legyen majd felvenni a harcot ellenségeivel is. Az első összecsapásra hamarosan sor került. Az amálekíták a kánaáni népek közé tartoztak és Izrael törzsei legelőször velük találták szemben magukat. Az idős Mózes Józsuét, a fiatal, tettekes és istenfélő férfit tette meg a zsidó csapatok vezetőjének. A csatában azonban Mózes maga is részt vállalt. Egy halom tetején állva, Istentől kapott pálcáját felemelve támogatta népét. Amikor karja a fáradtságtól lehanyatlott, akkor a zsidó seregek is meggyengültek, amikor karját Áron és Húr megtámogatta és felemelte, a zsidó csapatok is előretörték. Közös erővel Izrael fiai estére végül győzelmet arattak

18 Szombaton nem hullott az égből manna. Isten pénteken gondoskodott a dupla mennyiségű táplálékról, hogy népe számára a teremtésre emlékeztető hetedik nap valóban a nyugalom napja legyen. (II.Móz.16:29). A manna egészen Kánaán határáig, a honfoglalásig elkísérte Izrael népét, bármerre is járt.

ellenségeik felett. (II.Móz.17:8-16)

A héberek Egyiptomból való menekülésének és győzelmének híre nem maradt titokban a pusztai népek előtt. Jethró, Mózes apósa is értesült a történekről és lányával, valamint Mózes két fiával útrakelt, hogy csatlakozzon a zsidók táborához. Isten csodálatos tetteit megismerve Jethró elismerte Jahve mindenké feletti hatalmát és égőáldozatot mutatott be tiszteletére. Apósa tanácsára ugyanakkor Mózes új szokást vezetett be a nép körében. Mindaddig egyedül döntött minden ügyes-bajos dologban, ezek után azonban bírakat választott az arra alkalmas férfiak közül, hogy az ítélezésekben segítségére legyenek. (II.Móz.18. fej.)

Szövetségkötés a Hóreb-hegynél

Három hónappal az egyiptomi kivonulás után a héber törzsek megérkeztek a Sínai pusztában álló Hóreb-hegyhez, ahol Mózes valamikor elhívását és az ígéreteket kapta. A Sínai-hegynél történt események, Isten szövetségkötése Ábrahám nagy néppé vált utódaival egy új korszak kezdetét jelentette a megváltás történetében. Az Úr egy egész nemzet történetén és képviselőjén keresztül próbálta bemutatni személyét, törvényeit és annak áldásait. A szövetségkötés az emberi szokásokhoz igazodva zajlott le, és feltételezte, hogy mindkét fél eleget tesz majd a szövetségben foglaltaknak. Nem Istene múlt, hogy ez az Ószövetség végül mégsem tudott kiteljesedni és egy nagyon rövid történelmi időszaktól eltekintve (Salamon uralkodásának pozitív évei) a zsidóság nem tudta betölteni azt a feladatot, amire kiválasztott. Az Ószövetség közel ezeröt száz esztendeje arról tett bizonyosságot, hogy nem lehet „tömegben”, népként az istenhitet követni és bemutatni. Egyénenként szükséges az Isten személyéről való meggyőződés és a hitre jutás. Ez teljesedett ki később, Jézus kereszthalála után az Újszövetség idején. Istent nem érte váratlanul a zsidó nép állhatatlansága, előre látása révén már Mózes, később pedig a próféták által is kijelentette a várható jövőt: *„És mondta az Úr Mózesnek: Ime te elalszol a te atyáiddal és ez a nép felkél és idegen istenek után jár és paráználkodik azon a földön, amelyre bemegy, hogy lakozzék azon és elhagy engem, és felbontja az én szövetségemet, amelyet én övele kötöttem.”* (VMóz.31:16); *„Ime eljönnek a napok, azt mondja az Úr; és új szövetséget kötök az Izrael házával és a Júda házával...törvényemet az ő belsejükbe helyezem, és az ő szívükbe írom be, és Istenükké leszek, ők pedig népemé lesznek.* (Jer.31:31,33).

Isten a Sínai-hegynél kötött szövetségben „vállalta”, hogy a zsidó nép védelmezője és segítője lesz, míg Izrael törzsei ünnepélyesen megfogadták, hogy nem szolgálnak más isteneknek, megtartják az Úr törvényeit és Őt fogják képviselni minden nép között. Az Úr által adott törvények (olyan szabályok, amelyek a nép érdekében születtek) alapvetően az élet négyféle területét érintették:

1.) Tízparancsolat – az egyetemes emberiségnek adott erkölcsi törvények, amelyek minden

korban érvényesek.¹⁹

- 2.) Egészségügyi törvények – a rendelkezések ugyan egy adott kor szokásaira íródtak, az alapelvek mégis az egész emberiség számára mértékadóak, hiszen minden ember biológiai felépítése ugyanaz. Ami „rossz” volt egy régi ember egészségének, az nem használ egy modern emberének sem.
- 3.) Polgári törvények – Izrael népének társadalmi berendezkedéséhez és a korabeli szokásjoghoz igazodó törvények, amelyek eligazítottak az akkori peres és családi ügyekben.
- 4.) Rituális és vallási törvények – az ószövetségi zsidó nép vallásos életét szabályozó törvények, amelyek többsége a Messiás szolgálatára mutatott előre, ezért Jézus Krisztus halálával elveszítette jelentőségét.²⁰

Noha a nép kezdetben lelkesen fogadta az Isten által felkínált szövetséget, állhatatlansága mégis már napokkal az Úrral való „találkozás” után megingott. Isten „leszállt” egy felhőben a Sínai-hegyre, Mózes felment hozzá a törvényekért, de visszajövele késett, ezért a nép türelmetlenségében Áront kezdte ostromolni, hogy készítsen számukra látható isten-szobrot, amit imádkozhatnak. Áron végül engedett az unszolásnak és a nép által felajánlott arany ékszerekből egy borjúsobrot öntetett.

Borjú-kultusz

A borjú-kultusz a korabeli Közel-Keleten a fiatal bikaisten és tehén párja imádatát jelentette. Mindkettő állatisten kapcsolatban állt a termékenység kultuszával, ami alatt részben a szexualitást, a gyermekszaporulatot, részben a mezőgazdasági áldást értették. Egyiptomtól Mezopotámiáig széles körben ismert volt kultusza, az ősidőktől kezdve egészen a római korig. Ezen az alapon nem csoda, hogy a sok évszázados egyiptomi háttérrel rendelkező zsidóság számára Áron épp ezt az istenformát választotta. Természetesen csak azért, mert valamit sokan követnek és a társadalomban megszokott jelenség, még nem igazolja annak igaz voltát.

A Sínai-hegyről visszaérkező Mózes a népet tánc és multság közben találta. Borjú-istenüket ünnepelték, aki „kijozta őket Egyiptom földjéről”. Mózes hosszú évtizedek óta először, újra éktelen haragra gerjelt, és az Úr iránti felindulása olyan nagy volt, hogy a Sínai-hegyről frissen hozott

19 A Tízparancsolatról részletesebben lásd „A boldogság törvénye” című főiskolai jegyzet vonatkozó fejezetét. Némely Biblia-kutató szerint Jézus eltörölte a Tízparancsolat érvényességét. Ezzel ellentétben Jézus maga így fogalmazott, amikor azzal vádolták, hogy megszegi a mózesi törvényeket: „*Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsen.*” (Mát.5:17).

20 Minden olyan vallási törvény, amely a zsidók koránál korábban is létezett, vagyis az egyetemes emberiség számára rendeltetett, és nem függött össze a Messiás szolgálatával, érvényben maradt Jézus halála után is. (pl. tized, szombat, amely parancsolatok ősiségéről a korábbi fejezetekben már olvashattunk.). A ceremoniális törvényekről részletesebben lásd a Mózes III. könyve főiskolai jegyzetét.

törvénytablákat összetörte. Csak Lévi fiai nem hódoltak be a bálvány-istennek, ezért később ők lettek izrael népe körében a szenthely körül szolgálatot tévők és a papok. Mózes a törvényszegést látva közbenjárt a népért Istennél, aki ugyan megítélte a bűnösöket, de aztán újra megerősítette a velük kötött szövetséget. Isten a saját ujjával új törvénytablákat írt; felépült és felszenteltetett a pusztában hordozható szent sátor, amely a vallási élet központja lett; és elkészültek a szentély berendezési tárgyai is, köztük a frigyláda, amely az örökkévaló Istent tette jelenvalóvá népe között. (II.Móz.32:1-40:38)

Az út Kádesh-Barnea-ig

Izrael népe már egy éve élt a pusztában. A Sínai-hegynél ünnepelték meg az első páska-ünnepet, majd egy jó hónappal később Isten vezetését követve tovább vonultak az „Igéret földje”, Kánaán határai felé. A menet élén egy felhőoszlop haladt, ezt követte a frigyláda, majd törzsek szerint az egész nép. A következő táborhely Párán pusztájában volt, ahol a nép újból Isten ellen kezdett zúgolódni, hogy rosszul megy a dolga. Az Úr ezért megengedett egy táborégést, ami csak Mózes közbenjárására szűnt meg. (IV.Móz.10:11-12, 11:1-2).

A zsidók elégedetlensége azonban tovább folytatódott. Az étel egyhangúsága (nem az éhség!) miatt zaklatták Mózeset, aki belefáradva a folyamatos panaszokba így könyörgött Istenhez: *”Avagy tőlem fogantatott-e mind az egész nép? Avagy én szültem őt, hogy azt mondod nekem: Hordozd őt a te kebleden, amiképpen hordozza a dajka a csecsemőt, arra a földre, amely felől megesküdtél a te atyáidnak?...Nem viselhetem én magam mind az egész népet, mert erőm felett van. Ha így cselekszel velem, kérlek ölj meg engemet, ölj meg ha kedves vagyok előtted, hogy ne lássam az én nyomorúságomat.”* (IV.Móz.11:12, 14-15). Mózes fáradtsága miatt Isten megengedte, hogy hetven „vén”, azaz a nép előjárói közül a legkiválóbbak, az Úr különleges áldásában részesülve Mózes segítői legyenek. E hetven kiválasztott között volt Józsué is, aki már eddig is több alkalommal volt Mózes közvetlen társa (pl. a Sínai-hegyen) és Isten még nagy feladatokra szánta őt a későbbiekben is. A nép kívánságára az Úr egy egész hónapon keresztül biztosította számukra a húst, amibe utóbb sokan bele is haltak nagy falánkságukban.²¹

Ezek után Mózes felnőtt életének talán egyik legnehezebb próbájával találta magát szemben akkor,

21 A Biblia állításait pusztán racionális összefüggésekben vizsgáló kutatók mind fennakadnak azon az állításon, miszerint a zsidók milliós tömegét Isten képes volt etetni, ellátni és életben tartani a sivatagban s. Ez a kételkedés Mózesben is megfogalmazódott, amire Isten akkurátus, örök érvényű választ adott. *„És mondta Mózes: Hatszáz ezer gyalogos e nép, amely között én vagyok, és te azt mondod: Húst adok nekik, és esznek egy egész hónapig?! Nemde juhok és ökrök vágatnak-e nekik, hogy elég legyen nekik? Vagy a tengernek minden hala összegyűjtetik-e nekik, hogy elég legyen nekik? Akkor mondta az Úr Mózesnek: Avagy megrövidült-e az Úrnak keze? Majd meglátod: beteljesedik-e néked az én beszédem vagy sem.”* (IV.Móz.11:21-23)

amikor testvérei, Mirjám és Áron is ellene fordultak. A felbujtó, úgy tűnik, Mirjám lehetett. Azt állították, hogy ők is vannak olyan prófétái Istennek, mint Mózes. Isten erre egyértelműen meghatározta, hogy kiket tekint prófétának és ehhez képest Mózes szolgálata mennyiben több annál. *„Ha valaki az Úr prófétája közületek, én megjelenek annak látásban, vagy álomban szólok azzal. Nem így az én szolgálammal, Mózesrel, aki az én egész házamban hív. Szemtől szembe szólok ővele és nyilvánvaló látásban; nem homályos beszédek által, hanem az Úrnak hasonlatosságát látja. Miért nem féltetek hát szólni az én szolgálom ellen, Mózes ellen?”* (IV. Móz.12:8). Az Úr szavaiból egyértelművé vált, hogy Mózes a próféták közül is kiemelkedik azáltal, hogy vele szinte szemtől szembe szól az Úr, mint barátjával (vö. II.Móz.33:11). Mirjám áskálódó szavai miatt poklos (leprás) lett, de Mózes közbenjárására hét nap után felgyógyult.

Izrael fiai hamarosan Kánaán határáig, Kádesh Barneáig jutottak. Isten parancsát követve Mózes minden törzsből egy-egy férfit választott és elküldte őket az „ígéret földjének” kikémlelésére. Negyven nap múlva a küldöttek visszatértek a táborba és csüggesztő híreket terjesztettek az elfoglalni vágyott földről. Bár magát az országot termékenynek, „tejben és mézben” gazdagnak ítélték, de visszarettentek a falakkal és tornyokkal megerősített városoktól, valamint harcedzett lakosaitól. Csak két férfi, Káleb és Józsué vallották azt, hogy bátran felvehetik a harcot a kánaánitákkal az Úr szava szerint. A nép pánikba esett és összezavarodott. Ismét keserűen vádolták Mózes, Áront (és közvetve persze Isten is), hogy miért is kellett nekik kijönniük Egyiptomból. Meghátulásuk olyan eltökélt volt, hogy a honfoglalást pártolók megkövezésére és egy új vezető megválasztására készültek, aki majd visszaviszi a őket a hön áhított Egyiptomba. Szinte érthetetlen ez a gyávaság és visszakozás annyi Istennel átélt csoda és tapasztalat után. Ábrahám ezen utódai méltatlanná váltak az örökségre.²²

A nép hitetlenségének nagy ára lett. Isten megengedte, hogy minden legyen az ő kicsinyhitőségük szerint: *„Élek én, azt mondja az Úr, hogy éppen úgy cselekszem veletek, amiképen szólottatok az én fülem hallására! E pusztában hullanak el a ti holttesteitek... húsz esztendőstől fogva és azon felül, akik zúgolódtak ellenem. És nem mentek be arra a földre... De a kicsinyeket, akik felől azt mondtátok, hogy prédára lesznek, őket beviszem és megismerik azt a földet, amelyet megúttátok...mint pásztorok bújdosnak e pusztában negyven esztendeig...”* (IV.Móz.14:28-33). Az Úr büntetése minden olyan felnőtt zsidót utolért, akik meghátáltak Kánaán határai előtt. Isten e hitetlen nemzettség gyermekeiből nevelte ki a honfoglalókat, akik negyven éves pusztai vándorlás és hontalanság után végül alkalmassá váltak arra, hogy új hazába jussanak.

22 Ábrahám az elhívásakor nem tudta, hogy hová megy, mégis követte Isten szavát. Amikor Kánaánban nehézségek érték, egyetlen egyszer sem jutott eszébe, hogy visszatérjen ősei földjére, noha megtehetette volna.

